Cristina TĂNASE

ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA DE SUSȚINERE A ŞCOALELOR CENTRALE GR. OR. ROMÂNE DIN BRAŞOV (1850-1870)

ASPECTS OF SUPPORTING ACTIVITY OF THE CENTRAL ROMANIAN GREEK-ORIENTAL SCHOOLS FROM BRASOV (1850-1870)

Abstract: *The idea of founding a gymnasium in Brasov appeared in the 30's of the nineteenth century, among the Romanian community of the Citadel and the members of "The Romanian merchants association from Brasov". Along with George Baritiu's coming to Brasov, this one settled the theoretical bases of the future educational institution, which could be sustained by the three Orthodox parishes (St. Nicholas, The Holy Trinity and The Assumption) and by a large number of the Romanian merchants from the city and surroundings. The project accomplishment is closely linked to the involvement of both some important personalities at the institutional level and coordination, and of some traders families whose fortunes could sustain a large part of the investment. The first two decades in the existence of the Romanian gymnasium from Brasov were marked by the difficult economic situation of education, caused by the major lack of material and financial possibilities. Up to the State aid, the school was supported by the major contribution of the St. Nicholas and The Assumption parishes, the annual income support of the Romanian merchants and the donations made by the members of the School Supervisory Council/Eforia.*

Considerăm necesară precizarea că perioada analizată în prezentul studiu este considerată etalon pentru istoricul Şcoalelor centrale gr. or. române din Braşov, modalitățile de susținere ale instituției de învățământ ulterioare anului 1870 fiind repetitive sau asemănătoare ca tipologie.

Ideea înființării unei *„şcoli mai înalte"*[1] la Braşov datează de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, din vremea cărturarilor Dimitrie Eustatievici şi Radu Tempea. Acest deziderat românesc s-a conturat în anii '20 ai secolului al XIX-lea, în rândul susținătorilor comunității bisericeşti „Sfânta Treime" din Cetate. Dintre aceştia, cel mai important a fost prințul Grigore Brâncoveanu (stabilit la Braşov), care a donat jumătate din venitul a două moşii deținute în Țara Făgăraşului (Sâmbăta de Sus şi Poiana Mărului)[2] pentru dezvoltarea învățământului românesc braşovean. În anii următori, se observă o creştere substanțială a elementului românesc în Cetate, puterea economică aflându-se în mâinile unui grup de negustori cu afaceri prospere în diverse domenii. Aceştia, grupați în Gremiul neguțătorilor români din Braşov, doreau înființarea unei şcoli româneşti la capela din Târgul Grâului şi pentru aceasta au cerut ajutorul românilor din Cetate, al

[1] Aurel A. Mureşianu, *Şcoalele Naționale Centrale şi Liceul „Andrei Şaguna" din Braşov*, în „Boabe de grâu", Bucureşti, anul IV, 1933 (aprilie), nr. 4, p. 195.

[2] Bartolomeu Baiulescu, *Monografia comunei bisericesci gr. or. române a Sfintei Adormiri din Cetatea Braşovului cu acte şi dovedi*, Braşov, Tipografia Ciurcu & Comp., 1898, pp. 134-139.

celor din împrejurimile Braşovului şi chiar al partenerilor de afaceri de peste Carpați.[3] Odată cu venirea la Braşov a lui George Barițiu, acesta a pus bazele teoretice ale viitorului gimnaziu care, credea el, putea fi susținut de cele trei parohii ortodoxe („Sfântul Nicolae" din Şchei, „Sfânta Treime" şi „Sfânta Adormire" din Cetate) şi de numărul mare de comercianți români din localitate şi din împrejurimi.

Prima etapă, cea de proiect, este strâns legată de implicarea unor personalități importante (episcopul Andrei Şaguna – foto 1, protopopul Ioan Popazu – foto 2), la nivel instituțional şi de coordonare, şi a unor familii de comercianți (Iuga, Orghidan, Lacea, Nica, Popp etc.), ale căror averi puteau susține o bună parte a cheltuielilor. Spre sfârşitul deceniului patru al secolului al XIX-lea, fruntaşii românilor din Braşov, sprijiniți de protopopul Ioan Popazu, înaintează guvernului crăiesc propunerea *„ridicării"* unui gimnaziu[4], fără a obține însă rezultatul scontat. Proiectul prinde viață abia în toamna anului 1844, odată cu achiziționarea grădinii şi băilor deținute de croitorul Johann Beer în Groaveri. Suma necesară a fost suportată de negustorii români de la biserica „Sfânta Adormire" din Cetate, la care s-a adăugat şi subscripția de 500 fl. a protopopului Ioan Popazu[5]. În şedința comună din 19 noiembrie 1844, cele două parohii româneşti, „Sfântul Nicolae" din Şchei şi „Sfânta Adormire" din Cetate, la propunerea aceluiaşi protopop, îşi dau acordul privind susținerea pe viitor a unei singure *„şcoli naționale centrale"*[6], care se va zidi pe locul cumpărat de reprezentanții parohiei din Cetate. De administrarea viitoarei instituții de învățământ se va ocupa Eforia Şcolară, un consiliu compus din membrii ambelor reprezentanțe bisericeşti, prezidat de protopopul Ioan Popazu.[7] Deoarece întrunirile în locuri publice erau interzise de regimul politic al epocii, membrii Eforiei se întâlneau şi se sfătuiau în locuințele proprii, casa lui Iacob Mureşianu fiind adesea locul unde se discuta soarta viitorului gimnaziu.[8] Conform contractului încheiat la 14/26 septembrie 1850[9], cele două reprezentanțe bisericeşti se angajau să suporte, timp de zece ani, cea mai mare parte a cheltuielilor gimnaziului (2.500 de florini valută austriacă, în fiecare an). Alăturându-se scopului caritabil, preoții Ioan Popazu, Ioan Petric, Iosif Barac şi Toma Vasiliu donează anual, pe durata aceleiaşi perioade, banii primiți de la Biserică *„drept ajutor de cuartir"* şi care se ridică la valoarea de 145 de florini/an. Donațiile erau destinate salariilor profesorilor şi susținerii claselor normale şi gimnaziale. Printr-un contract încheiat pe o durată de zece ani, optsprezece persoane particulare se obligă să contribuie cu suma totală de 1.200 de florini anual din averea personală.[10] De asemenea, se ia decizia înființării unui *„fond scolastic"* (era alcătuit din taxele elevilor, din colecte, din donații şi alte venituri) utilizat pentru catedre noi, închirieri de spații, construirea de

[3] Andrei Bârseanu, *Istoria Şcoalelor centrale române gr. or. din Braşov*, Braşov, Tipografia Ciurcu & Comp., 1902, pp. 21-22.
[4] *Ibidem*, p. 39.
[5] *Ibidem*, p. 42.
[6] *Ibidem*, pp. 42-43.
[7] *Ibidem.*
[8] Ştefan Iosif, *Amintiri*, în „Gazeta Transilvaniei", număr jubiliar, pp. 92-93.
[9] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, pp. 50-52.
[10] Serviciul Județean Braşov al Arhivelor Naționale (în continuare SJBvAN), Fond *Eforia Şcolilor ortodoxe-române din Braşov* (în continuare Fond *Eforia*), nr. 3, f. 3.

spații noi şi mărirea salariilor corpului profesoral.[11] Acest fond urma să fie administrat de către Eforia Şcolară, ai cărei membri nu erau remunerați, având doar dreptul de a li se deconta cheltuielile de deplasare.[12]

La 1 noiembrie 1850, gimnaziul inferior, cu o primă clasă[13], îşi deschidea porțile în şase încăperi închiriate în *„casele Băcanului"*[14] (sediul Băncii „Albina" de mai târziu – foto 3), de pe strada Ecaterinei. Postul de profesor a fost ocupat de Gavriil Munteanu (foto 4), cel care va deveni primul director al gimnaziului până la decesul său, survenit în anul 1869. Încă din primul an şcolar s-a simțit acut lipsa unei clădiri proprii, corespunzătoare cerințelor unui gimnaziu. O primă discuție între protopopul Ioan Popazu şi arhitectul Ştefan Emilian (acesta cunoştea intențiile românilor braşoveni de a-şi construi o şcoală)[15] avu loc la Viena, în anul 1846. La îndemnul lui Popazu, Ştefan Emilian, de curând premiat de Academia Imperială de Arte Frumoase din Viena[16], a proiectat o clădire mult mai mare decât se stabilise inițial, în care să-şi poată desfăşura activitatea atât şcoala primară, cât şi un gimnaziu superior (cu opt clase). *„Ierusalimul românesc"*, cum obişnuia Popazu să-l numească, urma să aibă douăzeci de săli de clasă (foto 5) şi o sală festivă (foto 6). Cheltuielile estimate se ridicau la valoarea de 30-40 de mii de florini, deşi capitalul destinat acestui scop (ipotetic la momentul respectiv) era de numai 6.000 de florini (făgăduiți de reprezentanța bisericii „Sfântul Nicolae")[17], la care se adăuga grădina cumpărată în Groaveri, din colecta negustorilor din Cetate. Prin urmare, Eforia trebuia să facă din nou apel la bunăvoința reprezentanților bisericeşti şi la românii din Braşov şi din împrejurimi. În acest scop a fost instituită o comisie formată din protopopul Ioan Petric şi negustorul Nicolae Măciucă din Şchei şi comercianții Bucur Popp[18] şi Ioan G. Ioan[19] din Cetate. Aceasta trebuia să inițieze colecte în bani şi materiale de construcții, să organizeze clăci *„cu mâinile şi cu carele"*[20] şi doar în caz de nevoie să contracteze împrumuturi cât mai avantajoase. Pentru viitorii susținători la fondul clădirii edificiului şcolar se tipăreşte o chitanță, având în partea superioară doi îngeri în zbor care *„trâmbiță după ajutoare"*[21]. Forma şi conținutul erau asemănătoare unei diplome în care se aduceau mulțumiri binefăcătorului în numele celor două reprezentanțe bisericeşti (foto 7). Din cauza neacordării avizului de construcție, pe de o parte, şi a crizei economice provocate de anul revoluționar 1848, lucrările au fost demarate abia în toamna anului 1851. La săparea şanțurilor viitoarei temelii *„au pus umărul"* negustori, profesori, elevi, arestați din

[11] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, pp. 48-49.
[12] SJBvAN, Fond *Eforia*, nr. 17, f. 7.
[13] Aurel A. Mureşianu, *op. cit.*, p. 201.
[14] Ştefan Popovici, Grigore Popescu, *Din istoria Şcoalei primare centrale române gr. or. din Braşov – Şcheiu (1850-1860)*, în „Anuarul III al Şcoalelor primare centrale române gr. or. de băieți şi fetițe din Brassó (Braşov) pe anul şcolar 1914-1915", Brassó-Braşov, Tipografia Ciurcu & Comp, 1915, p. 12.
[15] Ştefan Emilian, *Istoricul clădirii Şcoalelor române din Braşov*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 204 din 17/29 septembrie 1888, p. 1.
[16] Aurel A. Mureşianu, *op. cit.*, p. 200.
[17] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 60.
[18] Pe numele acestuia se cumpărase inițial grădina din Groaveri.
[19] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 60.
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem*, p. 87.

penitenciar (care dezertau adesea din cauza efortului prea mare, considerau ei)[22], astfel că, la 17/29 septembrie (de ziua Sfintei Sofia), în prezența mitropolitului Andrei Şaguna, a Magistratului orăşenesc, a reprezentanților autorităților civile şi militare austriece, a şcolilor din Braşov şi a binefăcătorilor gimnaziului[23], s-a pus piatra de temelie. Alături, au fost aşezate planul şcolii, gravat în cositor, documentul cu subscrierile binefăcătorilor şi câteva bancnote de un florin, rupte în patru, în locul monedelor care lipseau complet de pe piață la vremea respectivă.[24] Eforia şi comisia numită pentru zidirea edificiului şcolar au reuşit să găsească mijloacele cele mai avantajoase în vederea scăderii costurilor clădirii. Piatra, extrasă de pe Tâmpa şi Obern (Şchei), a fost mărunțită, adunată şi transportată în clacă de către membrii obştilor din suburbii şi din satele învecinate (Stupini, Ghimbav, Cristian, Râşnov, Zărneşti, Hărman, Dârste etc.) şi de către şcolarii mai mari însoțiți de protopopul Ioan Popazu sau de către unul dintre profesorii gimnaziului. O cantitate însemnată din lemnul aşezat la temelie a fost dăruit de românii din Țânțari şi din Şchei (proprietari care dețineau zone împădurite în Poiană) şi de către Magistratul oraşului, în urma cererii formulate de Eforia Şcolară. În ajutorul meşterilor pietrari şi zidari s-au organizat zilnic clăci la care participau, pe rând, românii din Şchei. S-au deschis liste de contribuție financiară, în care s-au înscris susținători din Braşov, satele din împrejurimi, satele săcelene şi chiar din Principatele Române. În momentele în care resursele financiare secătuiau, se contractau împrumuturi autorizate de Eforie şi garantate de către cele două reprezentanțe bisericeşti.

Primele două decenii de existență a Şcolilor centrale din Braşov au fost marcate de situația economică dificilă, cauzată de lipsa acută de mijloace materiale şi financiare. Instituția de învățământ s-a confruntat cu lipsa manualelor şcolare, a cărților traduse în limba română, a mijloacelor necesare desfăşurării procesului de învățare. Până la acordarea ajutorului de la stat, gimnaziul a fost susținut prin contribuția majoră a parohiilor „Sfântul Nicolae" şi „Sfânta Adormire", din donațiile comercianților români din Braşov, din Transilvania şi de peste Carpați, din colectele efectuate de către membrii Eforiei Şcolare în Braşov şi împrejurimile acestuia. Conform statutelor, Eforia Şcolară avea următoarele atribuții: administrarea bunurilor mobile şi imobile, încasarea veniturilor financiare, inițierea de colecte, atragerea de fonduri financiare, contractarea de împrumuturi avantajoase doar cu împuternicire din partea ambelor reprezentanțe bisericeşti, organizarea de licitații, administrarea darurilor către gimnaziu după voința dăruitorilor, întreținerea edificiilor, procurarea şi întreținerea mijloacelor de învățământ, plata salariilor corpului didactic şi auxiliar, acoperirea cheltuielilor curente[25] etc. De asemenea, avea în administrare fondul de pensii, înființat pentru plata preoților celor două parohii şi cadrelor didactice care îşi încetau activitatea la vârsta pensionării. Eforia era deci organismul care punea în funcțiune şi întreținea întregul angrenaj al gimnaziului românesc din Braşov. Prin statut, misiunea acesteia era extrem de dificilă, însă avea în

[22] Ştefan Emilian, *Istoricul clădirii şcolilor române din Braşov*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 204 din 17/29 septembrie 1888, p. 2.
[23] Aurel A. Mureşianu, *op. cit.*, p. 202.
[24] Ştefan Emilian, *Istoricul clădirii şcolilor române din Braşov*, în „Gazeta Transilvaniei", nr. 205 din 18/30 septembrie 1888, p. 1.
[25] SJBvAN, Fond *Eforia*, nr. 17, f. 6-18.

componență membri provenind din rândul negustorilor români, cu averi impresionante care, în caz de nevoie, puteau acorda sprijin financiar, avea susținerea Bisericii ortodoxe şi a mitropolitului Andrei Şaguna şi, nu în ultimul rând, se găsea în deplină concordanță cu spiritul epocii, acela de emancipare prin cultură. Astfel, în rândul susținătorilor gimnaziului se vor găsi negustori din Braşov şi din împrejurimi care vor dona părți importante din averea personală. Este cazul negustorului Ioan Iuga (foto 8), care a donat, prin testament[26], o parte considerabilă din averea personală gimnaziului ortodox din Braşov. Un comitet, instituit de fondator, avea rolul de a administra fondurile *„iugaiane"*, urmărind ca sumele alocate diverselor cauze umanitare să ajungă la destinație. Din cele patru fonduri care alcătuiau Fundația „Iuga", ultimele două erau repartizate pentru salarizarea şi pensionarea unui profesor de istorie şi ştiințe auxiliare, pentru crearea unor burse acordate elevilor merituoşi dar lipsiți de mijloace financiare şi pentru achiziționarea de mijloace materiale necesare procesului de învățământ.[27] La un an după decesul fondatorului, survenit în 1860, întreaga avere s-a aflat în litigiu din cauza unor pretinşi moştenitori, prin urmare fondurile *„iugaiane"* au avut dificultăți în a mai susține acțiunile filantropice. Cu toate acestea, Zoe Iuga a reuşit să respecte dorința testamentară a soțului, şcoala primind în continuare sprijin financiar.[28] Pe lângă fondurile menționate, Ioan Iuga a contribuit la construirea clădirii şi la fondul şcolar cu 2.650 de florini[29], devenind cel mai important susținător particular al gimnaziului braşovean. Pe lângă ajutoarele băneşti, instituția şcolară a primit o serie de donații constând în terenuri care, arendate anual sau pe perioade mai îndelungate, au contribuit constant la veniturile gimnaziului. Astfel, o parte a Muntelui Valea Neagră din România (județul Prahova), dăruită de negustorul Vasile Lacea (foto 9), aducea anual venituri din arendarea suprafeței de păşunat.[30] Masivul numit Şesurile, situat în imediata apropiere, prin bunăvoința proprietarului Stan Blebea, asigura o parte din necesarul de lemne şcolii şi ciobanilor arendaşi ai Muntelui Valea Neagră.[31] Arendarea se realiza întotdeauna prin licitație, anunțată şi organizată de către Eforia Şcolară, scopul urmărit fiind acela de a obține venituri cât mai mari. Au existat cazuri în care arendaşii nu au respectat contractele, neplătind arenda la data stabilită. Eforia Şcolară avea obligația, ca parte contractantă, să ceară în scris recuperarea banilor, iar atunci când situația o impunea, să apeleze la ajutorul instanțelor judecătoreşti. După Inişti, gimnaziul deținea o grădină, cunoscută sub numele de „Borcănoe". Aceasta era arendată prin licitație, pe o anumită perioadă de timp, cu o arendă plătibilă anual la data stabilită.[32] Prin contract, arendaşul era obligat să curețe pomii, să planteze pomi tineri, să împrăştie îngrăşământ natural, să întrețină foişoarele, totul pe cheltuiala proprie. Suportul financiar al Şcolilor centrale din Braşov era completat cu sume de bani provenind din arendarea de spații special construite şi amenajate pentru a fi date spre

[26] SJBvAN, Fond *Fundațiunea „Iuga" pentru ajutorarea elevilor şcolilor române din Braşov* (1858-1925), nr. 14, nenumerotat.
[27] *Ibidem.*
[28] SJBvAN, Fond *Eforia*, nr. 54, f. 9, 18.
[29] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 134.
[30] SJBvAN, Fond *Eforia*, nr. 44, f. 15.
[31] *Ibidem*, f. 48, 56-57.
[32] *Ibidem*, nr. 7, f. 33.

închiriere. Astfel, pivnițele gimnaziului erau utilizate ca spații de comercializare en-gros a apei minerale Borsec[33], iar podul fusese arendat pentru depozitarea recoltei[34].

Preocupați în permanență de atragerea de venituri, membrii Eforiei au considerat că vechile băi, achiziționate odată cu grădina din Groaveri, renovate şi transformate în băi de abur, ar putea aduce un venit permanent. Din lipsă de lichidități, s-a găsit soluția emiterii unui număr 300 de obligațiuni nominale (foto 10), în valoare de 100 fl., care să fie plasate la diferite persoane particulare, acestea beneficiind de o dobândă anuală de 6%. Rambursarea împrumutului s-a stabilit să se realizeze în timp de zece ani.[35] Construcția, începută în anul 1855, se va finaliza spre sfârşitul anului următor, fiind completată cu o sală mare cu restaurant, care să servească drept loc de întâlnire a societății braşovene. Aproape imediat primii antreprenori au arendat spațiile pe o perioadă de cinci ani, oferind 4.000 fl. arendă anuală[36]. Contractul de arendă, încheiat în anul 1856, prevedea închirierea băilor şi a încăperilor aferente acestora, a restaurantului (prevăzut cu drept de cârciumărit), a băilor vechi de vană, a grădinii englezeşti (aceasta urma să se construiască după planul arhitectului Robert Ruebenbauer), a cabinetului medical şi a încăperii slujitoarei. De asemenea, în contract era stipulat dreptul de a comercializa preparate culinare, de a *„ține bufetărie şi a vinde beuturi mobile care nu sunt cuprinse în drepturile cărciumăritului arendat, în sala cea mare ... şi în localitățile țiitoare de sala aceea, la întâmplare când se vor da întrânsa baluri publice"*[37]. Se părea că băile reprezentau o afacere prosperă şi o sursă de beneficii imediate dezvoltatorilor interesați de administrarea lor. La scurt timp însă contractul a fost reziliat deoarece clădirea băilor, construită necorespunzător, a necesitat reparații dese şi costisitoare, fapt care a atras după sine scăderea la jumătate a valorii arenzilor în anii următori. În contractul de arendare încheiat în anul 1860, având durata de trei ani, valoarea de arendare anuală scade la 1.500 fl.[38], condițiile contractului rămânând identice cu cele din 1856, iar în anul 1863, arenda ajunge la 1400 fl., contractul încheindu-se doar pe o perioadă de un an, în condiții similare[39]. Aşadar, construcția şi exploatarea complexului băilor s-a dovedit a fi în primii ani de existență o consumatoare de resurse financiare, transformându-se în izvor de venituri abia în deceniul şapte al secolului al XIX-lea. În aceeaşi perioadă, mai multe persoane particulare donează obligațiunile[40] pe care le dețin la băile de abur în favoarea gimnaziului. Au existat însă şi cazuri în care acționarii au cerut răscumpărarea acțiunilor, plata dobânzilor aferente şi restituirea împrumuturilor. Preotul Ioan Petric cere în nenumărate rânduri plata acțiunilor deținute, motivând că reuşeşte cu greu să-şi întrețină familia cu cei zece copii.[41] În anul 1861, Nicolae Măciucă cere dobânda pe cinci ani (800 fl.) aferentă acțiunilor pe care le deținea din anul 1856 la băile de abur, iar şase ani mai târziu doreşte ca Eforia să-i

[33] *Ibidem*, nr. 116, f. 1.
[34] *Ibidem*, f. 8.
[35] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 121.
[36] *Ibidem.*
[37] SJBvAN, Fond *Eforia*, nr. 28, ff. 2-6.
[38] *Ibidem*, nr. 41, ff. 3-4.
[39] *Ibidem*, nr. 108, ff. 2-3.
[40] *Ibidem*, f. 55.
[41] *Ibidem*, ff. 57-58.

înapoieze restul de 500 fl. şi dobânda[42]. În aceeaşi situaţie se găseşte Radu Radovici care, în anul 1863, roagă Eforia Şcolară să-i restituie împrumutul acordat şcolii *„dimpreună cu interesele"*. Primeşte doar o parte de bani, restul urmând să-i fie înapoiat *„la alte vremuri mai favorabile"*[43]. Un alt caz este cel al lui Dimitrie Kretzoescu, negustor din Galaţi, care, între anii 1861 şi 1865, cere, personal şi prin intermediul avocatului său, restituirea celor 1.000 fl. şi a dobânzii anuale din 1855 şi până la data restituirii banilor împrumutaţi.[44] Privită în ansamblu, problema complexului băilor a fost deosebit de spinoasă. Eforia Şcolară s-a aflat de multe ori în impas din cauza numeroaselor cheltuieli neprevăzute şi a construcţiei defectuoase a edificiilor. În ceea ce priveşte cererile de restituire a împrumuturilor şi de plată a dobânzilor, aceste cheltuieli au îngreunat şi mai mult balanţa financiară, ajungându-se în situaţia de a fi periclitată însăşi existenţa gimnaziului. Întârzierea plăţilor a creat animozităţi între administratorii gimnaziului şi susţinătorii acestuia, ultimii recurgând la instanţele de judecată pentru recuperarea banilor. Totuşi, în a doua parte a anilor '60, încasările de pe urma complexului băilor au ajuns să fie constant mai mari decât cheltuielile, devenind astfel una dintre sursele de venituri financiare ale gimnaziului.

Pe tot parcursul primelor două decenii, gimnaziul din Braşov a beneficiat de susţinerea mitropolitului Andrei Şaguna şi a protopopului Ioan Popazu. Cele două personalităţi au intervenit, prin natura funcţiilor, pe lângă autorităţile centrale şi locale, au supravegheat şi au sprijinit instituţia de învăţământ în pofida vremurilor nefavorabile unor asemenea demersuri. În perioadele de lipsuri financiare au împrumutat şi au susţinut şcoala din veniturile personale. În anul 1864, într-o corespondenţă către Eforia Şcolară, Şaguna îşi exprimă dorinţa de a achiziţiona o casă *„pe seama gimnaziului"*[45], cu scopul de a fi transformată în locuinţă a directorului, iar grădina aferentă să devină la rândul ei o sursă de venituri pentru instituţia de învăţământ[46]. La înfiinţarea fondului profesoral, Şaguna a devenit unul dintre sponsorii anuali ai acestuia, contribuind cu sume considerabile[47], iar atunci când între Eforie şi corpul profesoral au apărut neînţelegeri, s-a oferit să acopere diferenţele salariale din veniturile personale[48]. Având convingerea că emanciparea neamului românesc din Transilvania se va definitiva numai atunci când instruirea tinerilor se va realiza în şcoli româneşti, protopopul Ioan Popazu a fost personalitatea braşoveană care a urnit forţa financiară a negustorilor români din Şchei şi din Cetate şi a reuşit să strângă în jurul celor două reprezentanţe bisericeşti întreaga comunitate pentru desăvârşirea gimnaziului din Braşov. A fost el însuşi, în nenumărate rânduri, sponsor atunci când şcoala era împovărată de plăţi care nu sufereau amânare.

Spre sfârşitul anilor '50, Imperiul Habsburgic intră în criză din cauza împrumutului efectuat cu prilejul Războiului Crimeii şi al celui desfăşurat în Lombardia. În aceiaşi ani comerţul cunoaşte o perioadă de decădere, fapt ce atrage după sine

[42] *Ibidem*, nr. 64, f. 29, f. 31.
[43] *Ibidem*, f. 6.
[44] *Ibidem*, nr. 57, f. 50, f. 54, f. 60.
[45] *Ibidem*, nr. 125, f. 13.
[46] *Ibidem*, f. 37.
[47] Andrei Bârseanu, *op. cit.*, p. 96.
[48] *Ibidem*, p. 164.

falimentul unora dintre negustorii care susțineau din venituri proprii şcoala confesională din Braşov. În aceste împrejurări atenția Eforiei se îndreaptă către Principatele Române. În baza vechilor danii făcute bisericii „Sfântul Nicolae" şi a legăturilor comerciale puternice avute cu negustorii braşoveni între anii 1855 şi 1859, reprezentanța ortodoxă din Şchei a cerut ajutor financiar atât Moldovei, cât şi Țării Româneşti. Datorită intervenției lui Ioan Maiorescu (cumnat al protopopului Ioan Popazu şi director al Eforiei Şcolare a Principatelor Unite) pe lângă miniştrii Instrucțiunii Publice, începând din anul 1860 Adunările legislative de la Iaşi[49] şi Bucureşti[50] vor vota câte o subvenție anuală (15.750 lei din Bucureşti şi 18.500 lei de la Iaşi) trimisă bisericii „Sfântul Nicolae" şi gimnaziului ortodox. În anul 1863 aceasta se va ridica la valoarea de 36.400 lei.[51] Aceste sume considerabile au avut o însemnătate deosebită, de multe ori vitală pentru casa Eforiei care, pe lângă plățile curente, trebuia să se îngrijească de reparațiile clădirilor, de dobânzi, iar o parte din bani o repartiza şcolilor populare din Stupini, Dârste, Braşovechi, Blumăna etc. În aceste condiții, achiziționarea mijloacelor de învățământ şi dotarea bibliotecilor trecea pe plan secundar, membrii Eforiei fiind nevoiți să caute fonduri suplimentare. S-a făcut din nou apel la bunăvoința braşovenilor, care au răspuns pozitiv făcând donații în bani şi cărți, şi a unor personalități din România aflate în trecere prin Braşov. Este cazul contelui Scarlat Rosetti care, în anul 1861, donează gimnaziului suma de 2.500 fl. Din aceşti bani, 1.000 fl. trebuiau alocați tipăririi de cărți româneşti pentru elevii gimnazişti, iar 1.500 fl. pentru traducerea şi tipărirea operelor lui Tacitus, Iordanes şi Suetoniu.[52] Conform dorinței contelui, pentru traduceri Eforia trebuia să organizeze un concurs ale cărui condiții erau publicate în ziare din Braşov, Sibiu, Pesta şi Bucureşti[53], cele mai bune dintre acestea fiind premiate din banii Fundației rosettiene. Sumele obținute din donațiile particulare nu au fost suficiente pentru biblioteca gimnaziului care, între timp, s-a transformat în instituție de învățământ cu opt clase (în anul 1866 are loc primul examen de maturitate). Pentru acoperirea deficitului de cărți şi pentru amenajarea unei încăperi, directorul Gavriil Munteanu a propus şi Eforia a aprobat o taxă de 5 creițari[54], plătibilă doar de părinții cei mai avuți.

Între binefăcătorii gimnaziului s-au înscris Reuniunea Femeilor Române din Braşov care, în urma unui bal organizat pentru strângere de fonduri, donează şcolii suma de 55 fl. şi 35 creițari pentru *„rechizite, bibliotecă, instrumente fisicale, colecția de minerale ori naturale sau ca fond"*[55], trupa Pascaly care, în cadrul turneului de la Braşov, susține un spectacol de teatru *„în folosul şcolii româneşti"*[56] şi o pleiadă de nume binecunoscute din satele săcelene (Verzea, Găitan, Moroianu etc.). Balurile (foto 11), organizate special pentru ajutorarea Şcolilor centrale[57], dădeau prilejul întregii comunități româneşti din Braşov de a participa la susținerea acestora. Începând cu anul 1860, Şcolile centrale vor

[49] SJBvAN, Fond *Eforia*, nr. 43, f. 19.
[50] *Ibidem*, f. 18.
[51] *Ibidem*, nr. 63, f. 5.
[52] *Ibidem*, nr. 53, f. 3.
[53] *Ibidem*, f. 27.
[54] *Ibidem*, nr. 147 f. 2, f. 5.
[55] *Ibidem*, nr. 11, f. 16.
[56] *Ibidem*, nr. 165, f. 1.
[57] *Ibidem*, nr. 11, f. 1 şi nr. 62 f. 17.

beneficia de subvenții acordate de Magistratul orăşenesc de la fondul alodial. Acest ajutor, adeseori neonorat, va parveni după îndelungi cereri adresate de către Eforia Şcolară atât Magistratului, cât şi guvernului Transilvaniei. Astfel, între anii 1860 şi 1862, suma anuală alocată din fondul alodial va fi de 1.465 fl. şi 12 cr., plătită în patru tranşe[58], în condițiile în care şcolile săseşti şi cele maghiare primeau subvențiile periodic şi fără niciun fel de piedici. În intervalul de timp 1850-1870, membrii Eforiei Şcolare au încercat, atât prin vocea protopopului Ioan Popazu (în timpul vizitei împăratului Franz Iosif la Braşov, întreprinsă în anul 1852), cât şi prin intermediul mitropolitului Andrei Şaguna, să obțină ajutor financiar din partea statului austriac. După o serie de refuzuri, în anul 1862, Şaguna trimite la Braşov Decretul guvernului Transilvaniei de transformare a gimnaziului inferior în unul de rang superior şi de aprobare a unor subvenții anuale, acordate din ordinul împăratului habsburgic. Pentru transformarea instituției de învățământ, vistieria vieneză aloca 4.000 fl., pentru adaptarea spațiilor şcolare 1.000 fl., iar pentru achiziționarea de mijloace de învățământ suma se ridica la 600 fl.[59] Mitropolitul Şaguna atrăgea însă atenția Eforiei că decretul impunea o serie de condiții care ştirbeau caracterul național şi confesional al gimnaziului şi, pentru evitarea încălcării acestor drepturi, cerea elaborarea unui plan de organizare, document în baza căruia se puteau evita neînțelegerile privind autonomia instituției de învățământ.

În seria susținătorilor şcolii, un caz aparte îl reprezintă Universitatea săsească din Sibiu. În anul 1867 membrii Eforiei află din gazetă despre propunerea protopopului Hanea şi a deputatului Trauschenfels de a cere sprijin financiar în favoarea gimnaziului din Braşov. După discuții pro şi contra, deputații saşi aprobă un ajutor de 8.250 fl. pentru anul 1869 şi 3.000 fl. pentru primul trimestru al anului 1870.[60] Dacă în toate situațiile prezentate până acum gimnaziul a fost cel care a beneficiat de sprijin financiar, în ceea ce priveşte Reuniunea de gimnastică (îşi desfăşura activitatea în sala cea mare a băilor pentru care plătea o chirie lunară), în anul 1864, aceasta cere Eforiei un ajutor de 100 fl., oferind în schimb posibilitatea ca elevii săraci să participe la şedințele de gimnastică fiind exonerați de plata taxei[61] percepute în acest scop. În perioada 1865-1868, Eforia Şcolară aprobă ajutorul de 100 fl., iar din anul 1869 suma se dublează, în urma unei noi cereri[62], de reparare a aparatelor de gimnastică şi de suplimentare a onorariului profesorului.

Analizarea documentelor de arhivă ne-a dezvăluit că realizarea unui astfel de proiect, de asemenea complexitate şi anvergură, reflectă spiritul epocii în care acesta s-a derulat. Diversitatea tipologică a susținătorilor gimnaziului a funcționat asemenea unui angrenaj complex, în care fiecare piesă avea un rol extrem de important. În jurul unui nucleu format din protopopul Ioan Popazu, mitropolitul Andrei Şaguna şi membrii Eforiei Şcolare s-au adunat instituții ale statului, organizații şi persoane particulare care au contribuit laolaltă pentru ca românii din Transilvania (şi de peste Carpați) să beneficieze de un gimnaziu de religie răsăriteană. În condițiile politicii absolutiste duse

[58] *Ibidem*, nr. 39, ff. 18-19.
[59] *Ibidem*, nr. 94, f. 5.
[60] *Ibidem*, nr. 157, f. 1, f. 23, f. 30, f. 32.
[61] *Ibidem*, nr. 98, f. 13.
[62] *Ibidem*, nr. 157, ff. 32-34.

de statul austriac şi de reprezentanţii acestuia în teritoriu, ideea înfiinţării şi realizarea gimnaziului românesc au fost cu atât mai dificile. Prin prisma acestor aspecte pentru modelul de personaj-susţinător al Şcoalelor centrale gr. or. române din Braşov următoarele caracteristici sunt definitorii: dorinţa de cunoaştere, de libertate prin cultură, spiritul de sacrificiu, onoarea, fermitatea, dăruirea etc.

Istoricul gimnaziului românesc din Braşov, modelul de profesor şi de elev promovate demonstrează evoluţia ascendentă a acestei instituţii de învăţământ care, conform dorinţei întemeietorilor, a devenit promotor al culturii românilor din toate ţinuturile locuite de aceştia.

Foto 1. Mitropolitul Andrei Şaguna

Foto 2. Protopopul Ioan Popazu

Foto 3. Casa Fundației „Iuga"

Foto 4. prof. Gavriil Munteanu

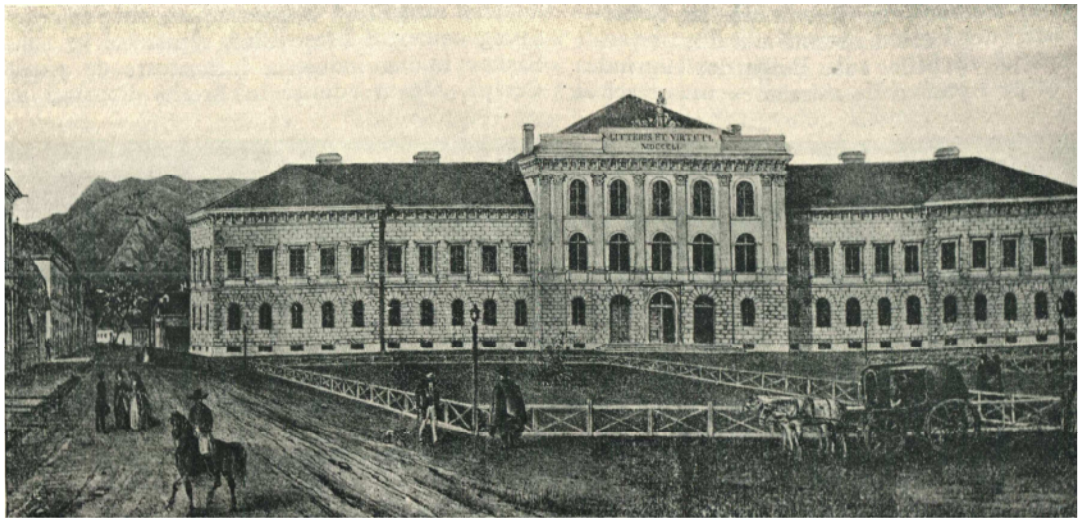

Foto 5. Clădirea gimnaziului, stampă, Viena, 1853

Foto 6. Sala festivă a gimnaziului, cca. 1900

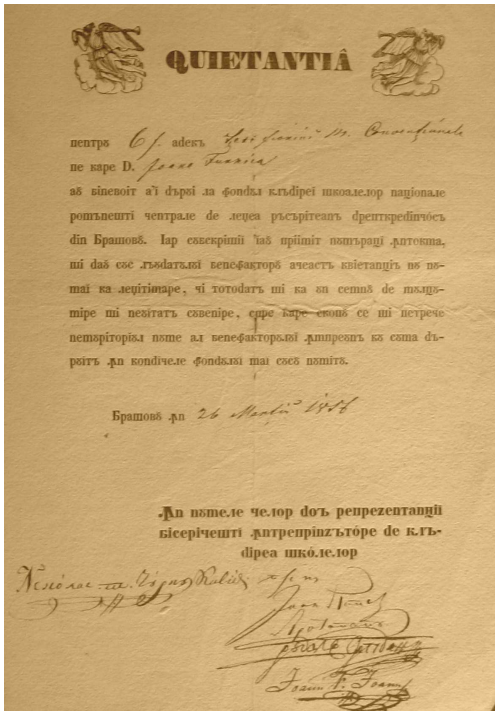

QUIETANTIÂ

пентрѫ 6 f. адекъ

пе каре D.

аѫ біневоіт а'ї дърѫі ла фондѫл клъдіреі шкоалелор націонале ромънешті чентрале де лецеа ръсъріteанъ дрептkредінчóсъ din Брашовѫ. Іар сѫвскрішіі 'іаѫ пріімит пѫмъраці ѧнтокма, ші даѫ сѫс лъѫдатѫлѫі бенефакторѫ ачеастъ квіетанціъ нѫ пѫмаі ка леціtімаре, чі тотодатъ ші ка ѫн семнѫ де мѫлцѫміре ші неѫітатъ сѫвеніре, спре каре скопѫ се ші петрече петѫріторіѫл пѫме ал бенефакторѫлѫі ѧнтреѫнъ кѫ сѫма дърѫітъ ѧн кондічеле фондѫлѫі маі сѫсѫ пѫмітѫ.

Брашовѫ ѧн 26 Мартіи 1856

Ѧн пѫмеле челор доъ репрезентанціі бісерічешті ѧнтрепріnзътóре де клъдіреа шкóлелор

Foto 7. Chitanța tipărită cu ocazia zidirii edificiului şcolar

Foto 8. Ioan Iuga, negustor

Foto 9. Vasile Lacea, negustor

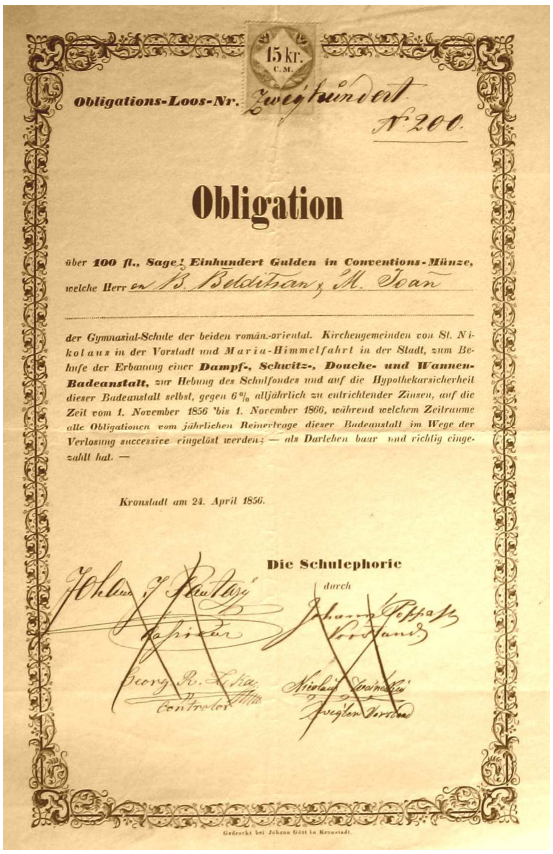
15 kr. C.M.

Obligations-Loos-Nr. Zweihundert N°200.

Obligation

über **100 fl.,** Sage: **Einhundert Gulden in Conventions-Münze,**

welche Herr ex St. Beldiman, N. Joan

der Gymnasial-Schule der beiden román.-oriental. Kirchengemeinden von St. Nikolaus in der Vorstadt und Maria-Himmelfahrt in der Stadt, zum Behufe der Erbauung einer **Dampf-, Schwitz-, Douche- und Wannen-Badeanstalt,** zur Hebung des Schulfondes und auf die Hypothekarsicherheit dieser Badeanstalt selbst, gegen 6% alljährlich zu entrichtender Zinsen, auf die Zeit vom 1. November 1856 bis 1. November 1866, während welchem Zeitraume alle Obligationen vom jährlichen Reinertrage dieser Badeanstalt im Wege der Verlosung successive eingelöst werden; — als Darlehen baar und richtig eingezahlt hat. —

Kronstadt am 24. April 1856.

Die Schulephorie

durch

Controlor

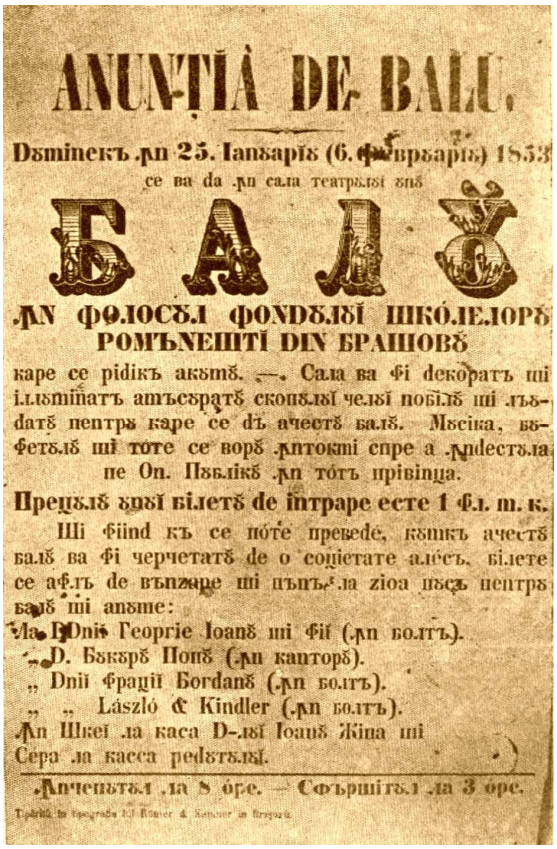
ANUNȚIÀ DE BALU.

Dъminecъ .лn 25. Ianъarie (6. Fevruarie) 1853

се ва da .лn сала театрълуі sпъ

БАЛЪ

.лN ФѦЮСѢЛ ФONDѢЛЪІ ШКѺЛЕЛЮРЪ РОМЪNЕШТІ DIN БРАШОВЪ

каре се ріdікъ акътъ. —. Сала ва fі декорать ші іlлътіnать атъсърать скопълуі челуі побіlъ ші лъdатъ пентрѫ каре се dъ ачестъ балъ. Мѣсіка, вѣfетълъ ші тоте се воръ .лнтокмі спре а .лndестъла пе Оn. Пѣблікъ .лn тотъ прівінца.

Прецълъ унуі білетъ de інтраре есте 1 fl. m. k.

Ші fііnd къ се поте превеdе, къткъ ачестъ балъ ва fі черчетатъ de о соціетате алесъ, білете се афlъ de въпzаре ші пънъ .ла zіоа пѣсъ пентрѫ балъ ші анѣme:

.Ла Dnіь Георrіе Іоанъ ші fіі (.лn болтъ).

„ D. Бѣкъръ Попъ (.лn канторъ).

„ Dnіі Фрацій Bordanъ (.лn болтъ).

„ „ László & Kindler (.лn болтъ).

.Лn Шкеі .ла каса D-луі Іоанъ Жіпа ші Сера .ла каса редътълуі.

.Лнчепътъ .ла 8 оре. — Сфършітъ .ла 3 оре.

Typis et Impressa R.I. Römer & Kamner in Kronst.

Foto 10. Obligațiune emisă pentru subscrieri la edificiul băilor

Foto 11. Afiş de bal